

Takácsné Bán Erzsébet: Kifejezések jegyzéke

adatbázis

Számítógépen tárolt információk rendszerezett gyűjteménye, adatmezőkből álló rekordok halmaza. Logikai szerkezettel rendelkező, információk tárolására és visszakeresésére szolgáló számítógépes adatállomány.

adatmező

A számítógépes adatbázisok egyes rekordjainak kisebb részei, amelyek az egyes különálló adatok tárolására szolgálnak. Könyvtárakban egy-egy adatmező vonatkozik pl. a szerzőre, a címre, a tárgyszóra stb.

audiovizuális dokumentum

Azon dokumentumok összefoglaló neve, amelyek hangfelvételt és/vagy mozgóképanyagot tartalmaznak, tekintet nélkül hordozó anyagukra.

betűrendi jel

A könyvek két elemből álló jelzetet kapnak, egy betűt, amely azonos a szerző vagy tárgyi rendsző első betűjével, és egy 2 vagy 3 jegyű számot, amely minden betűn belül újra kezdődik és a szerzők nevének ábécé sorrendjében nő. Ezeket a jeleket a Cutter táblázatok mutatják.

bibliográfia

Irodalom, vagy szakirodalom jegyzék, egy adott témában a dokumentumok címeit, vagy egy adott személyről szóló rendszerező jegyzék.

Boole-operátorok

Számítógépes adatbázisoknál az egyes kereső kifejezések közötti kapcsolatot leíró műveleti jelek. Meghatározható velük a keresett szavaknak megfelelő találati halmazok átfedő (közös) része (AND művelet) vagy összesége (OR művelet), illetve az egyik kifejezést tartalmazó és a másikat kizáró részhalmaz (NOT művelet)

CD (Compact Disk)

Csak hangot tartalmazó, lézerfényvel lejátszott optikai lemez, számítógép-technikában adattárolóként is alkalmazzák

CD-ROM (Compact Discs Read-Only Memory)

Digitális adattárolásra használt optikai merev lemez, csak olvasható adatokat tartalmaz. Továbbfejlesztése révén jön létre a CD-ROM-ok újabb típusai, amelyek nagyobb kapacitásukkal, újraírhatóságukkal múlják felül a hagyományos CD-ket. (Pl. CD EXTRA, Enhanced Music CD, CD-E(raseble), DVD)

cédulakatalógus

Könyvtárakban ma már kevésbé használt katalógus forma. Feltüntetik a könyvek lényeges adatait: szerzőjét, címét, megjelenésének helyét és évét, kiadóját, terjedelmét, a raktári jelzetét a könyv tartalmát kifejező szakrendi jeleket és tárgyszavakat.

copyright lásd

A szerzői illetve kiadói jog fenntartása. A művön a © jel mellett feltüntetik a jogosult nevét és a mű első megjelenésének évét.

dokumentum

Az ismerethordozók általános, összefoglaló neve. A klasszikus ismerethordozókon kívül könyv, folyóirat, (audiovizuális hordozó, számítógépes lemez), mely információt tartalmaz. Eredeti jelentése: bizonyíték.

Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO)

Az ismereteket rendszerezése, tartalmi összefüggések alapján, amelyet a tizedes számok segítségével alakítottak ki. Tíz nagy csoportba sorolja a tudományokat, s mindegyiken belül tíz osztály, azokon belül tíz alosztály stb. hozható létre. A számítógépes könyvtári feldolgozás elterjedésével egyre inkább háttérbe szorul a gyakorlati jelentősége.

elektronikus vagy digitális könyvtár

Számítógépes (digitális) formában tárolt könyvtári jellegű dokumentumgyűjtemény, illetve egy hagyományos könyvtár gyűjteményének elektronikus dokumentumokból álló része, amely ma már többnyire elérhető távolról is, az Interneten keresztül.

elektronikus dokumentum

A dokumentumok közül azokat tekintjük elektronikusoknak, amelyek tartalmuktól függetlenül digitális formában hordozzák az információt. Ide tartozhat a CD-ROM, de az egyszerű számítógépes file is.

Enciklopédia

Adattár, amely a fogalmakat a lexikonnál nagyobb összefüggésben tárgyalja. Az ismereteket átfogó címszavakban közlő speciális vagy általános kézikönyv, ahol a szócikkek lehetnek betűrendi besorolásúak és tematikusak is.

file

Háttértárolón (pl. merev, mágneslemezen) tárolt számítógépes állomány. Egy bizonyos típusú (szöveg, kép, program, adatbázis stb.) és egyetlen egységként kezelt, saját névvel rendelkező digitális információhalmaz.

folyóirat

Az időszaki kiadványok egyik típusa. Bizonyos időközönként rendszeresen megjelenő sajtótermék.

gépesített kölcsönzés

A mai modern könyvtárakban nem csak a könyvek adatait tartják nyilván számítógépes katalógusban, hanem az olvasókét is. A két adatbázis a könyveken és az olvasók kártyáján lévő vonalkód segítségével pillanatok alatt összekapcsolható, s a határidő, tartozás stb. problémáit ettől kezdve a rendszer automatikusan nyilvántartja.

glosszárium

Ritka, elavult kifejezések magyarázatát tartalmazó szójegyzék könyvek, terjedelmesebb tanulmányok végén a művek legfontosabb kulcsfogalmait értelmez jegyzék.

helyrajzi szám

A szakrendi jelzet (--+) és a betűrendi jelzet (---) együttes alkalmazása a dokumentumok (--+) szabadpolcos rendszerben (--+) való elhelyezésénél, hogy azok könnyen előkereshetők és visszaoszthatók legyenek.

hivatkozás

A szerzői jog tiszteletben tartásával jelezzük, melyik ismereteket honnan szereztük. Leggyakoribb formája a lábjegyzet vagy irodalomjegyzék formájában történő utalás.

honlap lásd ***nyitólap***

Hypertext

Olyan dokumentum, amelynek szövegében ún. csatolásokat (links), helyeznek el más dokumentumokhoz módot adva a felhasználónak arra, hogy az adott dokumentumból közvetlenül átválthasson a hivatkozott, dokumentumra.

HTML (HyperText Markup Language)

Egy olyan dokumentum-leíró nyelv, amelynek segítségével a WWW dokumentumainak, a honlapoknak a szerkezetét lehet leírni. A leírást a böngészőprogramok használják fel a megjelenítésre.

időszaki kiadványok

A rendszeres időszakonként megjelenő sajtótermékek összefoglaló neve folyóirat, újság.

integrált könyvtári rendszer

A könyvtári munkafolyamatok (beszerzés, feldolgozás, kölcsönzés stb.) nagy részét vagy teljes egészét segítő, automatizáló szoftverrendszer. Jellemzően egymással együttműködő modulokból áll. A felhasználók ebből többnyire a számítógépes katalógussal és a gépesített kölcsönzéssel találkoznak csak.

Internet

Az amerikai hadügyminisztérium kísérleti hálózatából kinőtt, egymással szabványok szerint kommunikáló helyi hálózatokból és önálló számítógépekből álló világméretű hálózat. Az Internet ma már nyilvános világhálózatnak is tekinthető, mert magába olvasztott lényegileg minden korábbi hálózati információs rendszert. A bekapcsolt gépek és az azokat használó emberek száma ma már csak tízmilliókban mérhető.

ISBN (International Standard Book Number)

magyarul: nemzetközi szabványos könyvazonosító szám A könyvek egyedi azonosítására szolgáló nemzetközileg használatos kódszám.

ISSN (International Standard Serial Number)

magyarul: nemzetközi szabványos időszaki kiadvány-azonosító szám

Az időszaki kiadványok egyedi azonosítására szolgáló nemzetközileg használatos kódszám.

joker

Az adatbázisokban való keresésnél, illetve egyes számítógépes programoknál használható speciális jel (pl. . vagy 7), amellyel egy vagy több karaktert (betűt vagy számot) helyettesíthetünk, azt jelezve vele, hogy ott bármilyen betű vagy szám állhat.

katalógus

A könyvtári szóhasználatban a dokumentumok sokoldalú visszakereshetőségét biztosító rendszer, amely régebben listák, majd cédulák formájában, újabban számítógépes katalógusként működik.

kézikönyv

Az egyes tárgykörök, szakterületek átfogó eligazító könyveinek általános neve, ide tartoznak a lexikonok és az enciklopédiák is.

kézikönyvtár

Az adott könyvtár lehetőségeihez képest a legfontosabb kézikönyvek kiemelt gyűjtőhelye, legtöbbször ezek nem kölcsönözhetőek.

korvina

Hunyadi Mátyás messze földön híres könyvtárának nagyon szép kivitelű kódexei amelyek a család latin nevéből, a Corvinusból (corvus = holló) kapták elnevezésüket. Ma már többségük elveszett vagy szétszóródott a világban, így nagyon nagy könyvritkaságnak számítanak és igen értékesek.

kulcsszó

A rekord mezőiben tárolt szavak. Címmezőben: a cím egy szava, szerző mezőben: a szerző nevének egy eleme, a tartalmi kivonat mezőben: az absztrakt egy szava.

lexikon

Az ismerteket mindig betűrendbe szedett rövid címszavakban tárgyaló általános vagy speciális kézikönyv.

lábjegyzet

a szövegoldal alján elhelyezett jegyzet

metakereső

A keresők keresői. Az egyes keresők eltérő tulajdonságai miatt ugyanarra a kérdésre más-más találati halmazt eredményeznek. A metakeresők egyidejűleg kérdezik le az egyes keresőket és különféle opcionális rendezési szolgáltatásokat is nyújtanak.

multimédia

A szöveg mellett álló- és/vagy mozgóképet, animációt, hangot is tartalmazó számítógépes szoftver vagy információforrás, illetve ilyenek kezelésére, átvitelére alkalmas eszköz jelzője.

nyitólap

Egy intézmény vagy magánszemély internetes területének kezdő vagy fő oldala, mely rendszerint az ott található információk valamiféle tartalomjegyzékét is jelenti. A nyitólap, honlap rendszerint tulajdonosának bemutatását és/vagy szolgáltatásait tartalmazza, és gyakran kiindulópontként is szolgál számára az Interneten való eligazodáshoz.

online

Közvetlen hálózati összeköttetést jelentő működés jelzője (pl. távoli adatbázisban való keresés). Általánosabb értelemben is használják mindenféle, hálózaton végezhető tevékenység vagy azon keresztül elérhető szolgáltatás jellemzésére.

Ősnyomtatvány

A könyvnyomtatás első félszáz évében készült könyvek, 1500 végéig Európában szedésnyomással előállított könyvek neve. Ezek inkább még a kódexekhez hasonlítottak, semmint a mai könyvekhez.

referátum

(1) Valamely dokumentumtartalmáról szóló, annak lényeges állításait röviden összefoglaló tájékoztatás. Általában folyóiratszerű gyűjteményes formában jelennek meg, tartalmilag egyes tudományágakhoz kötődve. A tudósok így könnyen tájékozódhatnak, hogy érdemes-e megszerezniük az eredeti (2) Hasonlóan nevezzük, amikor valaki beszámol olvasmányából, pl. előzetes készülés után az órán.

szakrendi jelzet

A dokumentumon található, annak tartalmi besorolására utaló jel, legtöbbször az ETO-számból kialakítva.

számítógépes katalógus

Könyvtárak távolról, hálózaton (általában ingyenesen) elérhető számítógépes katalógusa Rendszerint egy integrált könyvtári rendszer a "nagyközönségnek" szánt modulja. A könyvtári katalóguson kívül esetleg más adatbázisokat és online szolgáltatásokat is tartalmazhat. Idegen rövidítéssel OPAC-nak (Open Public Access Catalog.).

szerzői betűrendes katalógus

A könyvtári katalógusok azon fajtája, amikor a dokumentumokat a rendszer szerzőik betűrendjében sorolja föl.

rekord

A számítógépes adatbázisok egyik alapegysége: önállóan kezelhető, logikailag összetartozó adatmezők együttese (pl. egy könyv adatai, amelyeket a hagyományos katalóguscéduláról vittek be az adatbázisba).

szerver

A hálózati szolgáltatásoknak a szolgáltató oldalán található része. A felhasználók programjai a szolgáltató gépen működő programokkal veszik fel a kapcsolatot, melyek elküldik nekik a kért adatokat, állományokat. Tipikus példája, amikor az Interneten böngészőnkkel kapcsolatba lépünk egy másik programmal egy távoli gépen, hogy információkat töltsünk le róla. A szerver szó jelentheti magát a szolgáltató gépet is.

szerzői jog

A szellemi alkotások, így az azokat őrző dokumentumok megvásárláskor nem kerülnek teljes mértékben birtokunkba, vagyis a bennük szereplő ismeretanyaggal, tudással kapcsolatban kötelezettségeink vannak. Ez azt jelenti, hogy nem másolhatjuk azokat szabadon, s hivatkozás nélkül nem is hasznosíthatjuk a bennük foglaltakat. A szerzői jog a dokumentumok létrehozó inak ezen különleges viszonyát tárgyalja. Hogy kit illet meg az adott mű esetében ez a jog, ezt jelöli az angol copyright (jogtulajdonos) szó, ill. jele a körbe zárt "C": @.

szótár

Egy nyelv szókincsét vagy annak egy részét betűrendes formában bemutató kézikönyv. Az egynyelvű változat a szavakat saját nyelvén magyarázza (pl. értelmező szótár), míg a kétnyelvű, vagy többnyelvű szótárak a nyelvtanulást ill. a fordítást segítik.

tárgyszókatalógus

A könyvtári katalógusok azon fajtája, amikor a dokumentumokat a rendszer a könyvtárosok által adott tartalmi ismérvek (tárgyszavak) betűrendjében sorolja föl.

terminál

A hálózati számítógépek (h)őskorában így hívták azokat a céleszközöket, amelyekkel a nagy számítógépekhez hálózaton keresztül csatlakozni lehetett. Ma már általában egyszerű PC-ket használnak erre is. Funkciójuk, hogy a számítógépes hálózaton keresztül egy vagy több szervergéppel kapcsolatba tudjunk kerülni. A könyvtárakban nyilvánosan kirakott, katalógusok és más adatbázisok elérésére használható gépeket is termináloknak nevezik.

URL (Uniform Resource Locator)

Szabványos jelölésrendszer különböző típusú Internet információforrások helyének meghatározására. Az URL címek általában a forrás típusát, a szolgáltató gép vagy a szolgáltatás nevét, és esetleg egy állomány vagy alkönyvtár elérési útvonalát tartalmazzák. Pl. szabályosan az Országos Széchényi Könyvtár honlapjának címét így adjuk meg: URL: <http://www.oszk.hu>.

vonalkód

Az élet minden területén használt, szabványos párhuzamos vonalakkból álló kódrendszer, amelynek segítségével speciális leolvasóval gyorsan be lehet azonosítani egy árucikket, egy könyvet stb. a megfelelő adatbázisba

WWW (World Wide Web)

Hipertext kapcsolatokra épülő internetes szolgáltatás szöveges vagy multimédia információk terjesztéséhez, illetve a hálózati információforrások böngészéséhez. A WWW állományok általában HTML formátumban vannak, és szerverek szolgáltatják őket.

OPAC (Online Public Access Catalogue)

Hálózaton elérhető, mindenki által használható számítógépes könyvtári katalógus.

rejtett bibliográfia

Nem önálló formában megjelent, hanem egy-egy könyv vagy folyóiratcikk végén vagy ennek jegyzeteiben közölt irodalomjegyzék.

nyilvános könyvtár

Minden állampolgár számára hozzáférhető, biztosítja az információhoz való szabad hozzáférést.

szakirodalom

Egy-egy tudomány terület szaknyelvi irodalma, amely elsősorban az adott tudományterülettel foglalkozik.

Szakedolgozat

Felsőoktatási képzés befejezésekor vagy valamely szakaszának lezárásakor kötelezően készítendő dolgozat.

Monográfia

Egy meghatározott témát, valamely tudományág vagy szakma körülhatárolt részét, földrajzi egységet, alkotói életpályát kimerítően tárgyaló, nagyobb terjedelmű tudományos mű.

Forrás:

Bp.: Múzsák, 1987.

Buda Attila (szerk.): Könyvtári fogalmak kisszótár. Bp.: Korona K.,2000.

Drótos László: Hálózati értelmező szótár

Drótos László: Hálózati értelmező szótár.

<http://www.ki.oszk.hu/dok/fogalmak.rtf> (2005)

<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/muszaki/szamtech/wan/fuzetek/szotar/szotar.mek> (2005)

Könyvtári ABC: <http://www.kkmk.hu/abc/H.htm> (2005)

Könyvtári fogalmak és magyarázatuk:

Könyvtáros-informatikai tanfolyam:

<http://www.karinthy.hu/pages/teacher/library/adatb1.html> (2005)

Multimédia kisszótár, Bp. : Kossuth K., , 1998.

Számítástechnikai szótár : Angol-magyar; Bp. : Kossuth K., 1999